

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА

основана 1892 године

КОЛО СХIV КЊИГА 769

ИНИЦИЈАЛ СКЗ НАЦРТАО ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ

**ПЛАВЕ ОЧИ
СРПСКЕ
КЊИЖЕВНОСТИ**

Коло СКЗ
као огледало развоја
српске књижевности и језика

ЗБОРНИК РАДОВА

ИШТАМПАНО О 130. ГОДИШЊИЦИ
СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ
У БЕОГРАДУ 2022.

Бранко Златковић

ВУК У КОЛУ

11

Присуство Вука Стефановића Караџића (1787–1864) у Колу Српске књижевне задруге поима се двојако. С једне стране, едиција је прошарана издањима дела Вука Караџића, а с друге стране експлицитна је, али каткада и имплицитна Вукова свеprisутност у библиографији Кола. Наиме, већ прва књига у низу, објављена у Колу,¹ била је Вукова омиљена лектира. Пошто је у Сремским Карловцима провео 1805. и 1806. годину, Вук се у богатој библиотеци митрополита Стефана Стратимировића први пут сусрео са делима Захарија Орфелина, Јована Рајића, Доситеја Обрадовића. Према једном казивању, научно је напамет *Живот и приключения Димитрија Обрадовича нареченога у калуђерству Доситоеа нимъ истимъ списать и издатъ* (Лајпциг, 1783).² Стога, када је Вук приспео у Београд 1807. намах је посетио Доситеја, али се тај сусрет неславно свршио.³ Доситеј није доживео афирмацију свог духовног наследника, који је затим пресудно променио и усмерио токове српске културе. Међутим, из устаничког

¹ *Живот и приключения Димитрија Обрадовича, нареченога у калуђерству Доситоеа 1. Њим истимъ списать и издатъ*. Београд: Српска књижевна задруга, 1892.

² Љубомир Стојановић. *Живот и рад Вука Стеф. Караџића* (26. окт. 1787. – 26. јан. 1864). Београд: БИГЗ, 1987, 27.

³ Бранко Златковић. *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015, 37.

периода, Вука Караџића је овековечио његов побратим у спеву *Србијанци* (Лајпциг, 1826), чије је критичко издање у Колу приредио Душан Иванић. Сима Милутиновић Сарајлија упесмио је Вука као ученика београдске Велике школе чији је директор и професор био Иван Југовић, а коју је беседом свечано отворио Доситеј Обрадовић 1808. године:

[...] „У истог је и Вук Јадранине
Ближе с' позно с књигом и са собом...
Те с' доможе идеални жизни,
Та Спасова царства небеснога“ [...]”⁴

Појава Вука Караџића стилизована је у песничтву и осталих његових савременика, о чему сведоче и књиге из Кола. У првој години едиције (1892), као трећа књига, објављена је збирка песама *Даворје* Јована Стерије Поповића,⁵ који је најпре био задовољен црквеноруским језиком, али када је упознао Банаџанина из Доситејевог Чакова, Димитрија Тирола, он се загрејао за Вука, коме је 1825, у част, написао оду. Песма се односила на Вуков избор за дописног члана Гетингенског научног друштва 1824. године. Према је песма била одвише похвална, Вук је предлагао скромнију варијанту. Утом се одуговлачило са објављивањем, па је остао познат само почетак оде, а остатак нажалост није сачуван. Када је, доцније у Колу, објављена *Књига о Стерији*, Мираш Кићовић је у студији „Стерија и Вук Караџић“ осветлио сложен однос између двојице средишњих личности књижевног живота прве половине 19. века.⁶

⁴ Сима Милутиновић Сарајлија. *Србијанка*. Приредио Душан Иванић. Коло 86, књ. 573. Београд: Српска књижевна задруга, 1993, 337.

⁵ Ј. Ст. Поповић. *Даворје*. Коло 1, књ. 3. Београд: Српска књижевна задруга, 1892.

⁶ Мираш Кићовић. „Стерија и Вук Караџић“. *Књига о Стерији*. Коло 49, књ. 335. Београд: Српска књижевна задруга, 1956, 297–351.

Међутим, нарочито је однос између Лукијана Мушицког и Вука Караџића био веома сложен и кретао се између подршке и оспоравања. Међу песмама Лукијана Мушицког, објављених у Колу, у избору Мирјане Д. Стефановић,⁷ налазе се похвални стихови неколиких песама посвећених Вуку Караџићу, као и бројни натписи о „србском књижеству“ који представљају особиту хронику српског културног живота коме је најснажније импулсе, управо, задавао Вук. Његов утицај и култ народне песме, као и језика из *Српској рјечника* (1818), особито су били подстицајни и обликоворни у поезији Бранка Радичевића,⁸ а доцније и у „епским“ песма Јована Суботића.⁹

Међу издањима Кола Српске књижевне задруге налазе се и знаменити мемоарски и путописни записи о Вуку Караџићу, као и његови биографски портрети. О Вуковом историографском раду с негодовањем је писао Прота Матеја Ненадовић у *Мемоарима*.¹⁰ Дотле *Мемоари* Јакова Игњатовића¹¹ и путописно штиво Сретена Л. Поповића¹² сликовито сведоче о бурним и драматичним процесима рецепције Вукове правописне и књижевне реформе, а у популарнијем обиму *Поменика знаменитијих људи у српској*

⁷ Лукијан Мушицки. *Песме*. Изабрала и приредила Мирјана Д. Стефановић. Коло 97, књ. 641. Београд: Српска књижевна задруга, 2006.

⁸ Бранко Радичевић. *Сабране ђесме*. Критичко издање приредио Душан Иванић. Коло 92, књ. 610. Београд: Српска књижевна задруга, 1999.

⁹ Јован Суботић. *Ејске ђесме*. Св. 1. Коло 7, књ. 45. Београд: Српска књижевна задруга, 1898.

¹⁰ Прота Матеја Ненадовић. *Мемоари*. Коло 2, књ. 9. Београд: Српска књижевна задруга, 1893.

¹¹ Јаков Игњатовић. *Мемоари, рајсодије из прошлости српској живој*. Коло 59, књ. 399. Београд: Српска књижевна задруга, 1966.

¹² Сретен Л. Поповић. *Путовање по новој Србији (1878–1890)*. Приредио и предговор Ђуро Гавела. Коло 45, књ. 310–311. Београд: Српска књижевна задруга, 1950, 84, 117, 119, 387, 433, 498, 499, 539.

народа новијеј доба Милана Ђ. Милићевића објављена је једна од најживописнијих биографија, којој је придружена и референтна библиографија Вука Караџића.¹³

Књижевноисторијске и лингвистичке књиге Слободана Јовановића,¹⁴ Јована Скерлића,¹⁵ Хенрика Барића,¹⁶ Младена Лесковца,¹⁷ Владана Неђића,¹⁸ Снежане Самарџије,¹⁹ те Александра Белића,²⁰ Павла Ивића,²¹ Милоша Ковачевића²² и Јелице Стојановић²³ чврсто се ослањају на родоначелне књижевне, фолклористичке, лексикографске и језичке поставке Вука Караџића.

¹³ Милан Ђ. Милићевић. *Поменик знаменитих људи у српској на­рода*. Избор и редакција Милорад Панић-Суреп. Коло 52, књ. 349–350. Београд: Српска књижевна задруга, 1959.

¹⁴ Слободан Јовановић. *Из наше историје и књижевности*. Коло 34, књ. 229. Београд: Српска књижевна задруга, 1931.

¹⁵ Јован Скерлић. *Књижевне ситуације*. Књ. 1. Приређивачи Светислав Петровић и Миодраг Ибровић. Коло 37, књ. 250. Београд: Српска књижевна задруга, 1934; *Књижевне ситуације*. Књ. 2. Коло 38, књ. 258. Београд: Српска књижевна задруга, 1935.

¹⁶ Хенрик Барић. *Чланци и есеји*. Коло 44, књ. 304. Београд: Српска књижевна задруга, 1943.

¹⁷ Младен Лесковац. *Башњина, чланци и олеги из српске књи­жевности*. Коло 70, књ. 466. Београд: Српска књижевна задруга, 1977.

¹⁸ Владан Неђић. *О усменом песничком*. Приредио Мирослав Пантић. Коло 69, књ. 462. Београд: Српска књижевна задруга, 1976.

¹⁹ Снежана Самарџија. *Речи у времену, усмено сиваралаштво и епихе српске књижевности*. Коло 110, књ. 740. Београд: СКЗ, 2018.

²⁰ Александар Белић. *Око наше књижевне језика, чланци, оле­ги и популарна предавања*. Коло 45, књ. 312. Београд: СКЗ, 1951.

²¹ Павле Ивић. *Српски народ и његов језик*. Коло 64, књ. 429. Београд: Српска књижевна задруга, 1971.

²² Милош Ковачевић. *Лингвистичка књижевна шекста*. Предговор Бранко Стојановић. Коло 104, књ. 698. Београд: Српска књижевна задруга, 2012.

²³ Јелица Стојановић. *Пут српског језика и писма*. Предговор Милош Ковачевић. Коло 108, књ. 726. Београд: СКЗ, 2016.

Такође, Вукова етнографска грађа темељна је компо­нента монографија, објављених у Колу Српске књижевне задруге, у областима истраживања и проучавања српског народног живота. Један од најмарљивијих Вукових следбе­ника, Тихомир Р. Ђорђевић, објавио је 1923. у Колу књигу студија под називом *Наши народни животи*.²⁴ Доцније се пис­мом, 8. новембра 1929, обратио Српској књижевној задрузи с молбом да му се одобри да под истоветним насловом код другог издавача прештампа своје важније чланке.²⁵ Проте­кле године у Колу се појавило и друго издање двотомне Ђорђевићеве књиге *Природа у веровању и предању нашега народа* из 1958. године.²⁶ У редакцији Војислава Ђурића 1973. објављена је књига *Мит и религија у Срба*²⁷ која је једнако представљала својеврсну рехабилитацију Веселина Чајкановића, али и изванредну разраду и надоградњу Вуко­вих фолклористичких и митолошких истраживања. Изме­ђу осталих, у дослуху са вуковском традицијом истичу се књиге Миленка С. Филиповића²⁸ и Ненада Љубинковића.²⁹

²⁴ Тихомир Р. Ђорђевић. *Наши народни животи*. Коло 26, књ. 174. Београд: Српска књижевна задруга, 1923.

²⁵ Светлана Стипчевић. *Књижевни архив Српске књижевне за­друге 1892–1970*. Коло 75, књ. 501, Београд, Српска књижевна задруга, 1982, 94.

²⁶ Тихомир Р. Ђорђевић. *Природа у веровању и предању нашега народа*. Књ. 1–2. Избор и предговор Бранко Златковић. Коло 113, књ. 755–756. Београд: Српска књижевна задруга, 2021.

²⁷ Веселин Чајкановић. *Мит и религија у Срба, изабране ситуације*. Приредио Војислав Ђурић. Коло 66, књ. 443. Београд: Српска књижев­на задруга, 1973. *Мит и религија у Срба, изабране ситуације*. Поновљена издања Кола СКЗ у дивот-опреми. Београд: СКЗ, 2021.

²⁸ Миленко С. Филиповић. *Човек међу људима*. Избор и предговор Ђурђица Петровић. Коло 84, књ. 553. Београд: СКЗ, 1991.

²⁹ Ненад Љубинковић. *Наши далеки преци, етноисторијске ситуације – шрапања и промишљања*. Предговор Бранко Златковић. Коло 106, књ. 713. Београд: Српска књижевна задруга, 2014.

Једнако је знатан списак дела чију окосницу представља историографска делатност Вука Караџића. У том контексту, у Колу се нижу књиге једног од највећих вуковаца уопште, Стојана Новаковића,³⁰ али и књиге потоњих историчара Јована Милићевића,³¹ Чедомира Попова³² и Радоша Љушића.³³

* * *

Осим заступљености грађе, поступка и методологије Вука Караџића, као и књижевног обликовања његове личности, у делима савременика и потоњих аутора, у Колу Српске књижевне задруге читаоцима је представљено и разноврсно Вуково етнографско, географско, историографско, биографско, књижевнокритичко и најпосле

³⁰ Стојан Новаковић. *Васкрс државе српске, историјско-историјска ситуација о Првом српском устанку 1804–1813*. Коло 13, књ. 87. Београд: Српска књижевна задруга, 1904; *Турско царство пред српски устанак 1780–1804*. Књ. 94. Београд: Српска књижевна задруга, 1906; *Село*. Редакција Драгутин Костић. Коло 44, књ. 301. Београд: Српска књижевна задруга, 1943; *Устанак на дахије 1804, оцена извора, карактер устанка, војевање 1804, с картом Београдског пашалука*. Приредио Милан Ђоковић. Коло 47, књ. 324. Београд: Српска књижевна задруга, 1954; *Срби и Турци XIV и XV века. Историјске ситуације о првим борбама с најездом шурском пре и после боја на Косову*. Коло 53, књ. 356–357. Београд: Српска књижевна задруга, 1960; *Историја и историја, изабрани радови*. Приредио Сима Ђирковић. Коло 75, књ. 496. Београд: Српска књижевна задруга, 1982.

³¹ Јован Милићевић. *Друштвене појаве у Србији XIX века*. Приредио Радош Љушић. Коло 94, књ. 622. Београд: Српска књижевна задруга, 2002.

³² Чедомир Попов. *Историјско питање и српска револуција 1804–1918*. Коло 100, књ. 665. Београд: Српска књижевна задруга, 2008.

³³ Радош Љушић. *Српска државност 19. века*. Коло 100, књ. 663. Београд: Српска књижевна задруга, 2008.

прозно књижевно стваралаштво. Представљајући га као аутентичног и оригиналног ствараоца и аутора, међутим, Вуков антологичарски рад у редакцији српског усменог стваралаштва, Српска књижевна задруга сврстала је у друге своје едиције,³⁴ премда је Вукова фолклористичка делатност посредно ипак знатно присутна и у Колу кроз дела других аутора и приређивача.³⁵

Прва књига Вука Караџића *Црна Гора и Бока Которска* објављена је у 24. Колу 1922,³⁶ пригодно се везујући за стогодишњицу Вуковог рада, иако се она навршила девет година раније, али су благовремено обележавањем јубилеја онемогућили и одложили Балкански ратови и Први светски рат. У Предговору, Љубомир Стојановић сажето је указао на историјат књиге. Петар II Петровић Његош се у јуну 1833. преко Беча упутио у Русију с препоруком црногорског Сената да се завладичи. Тада се сусрео са Вуком Караџићем и позвао га у Црну Гору. Вук је био у Црној Гори и на Цетину у септембру 1834. У том периоду, после четири године од смрти, откопани су посмртни остаци владике Петра I Петровића Његоша. Пошто су нађени „целовити“, Његош је то искористио и намах је прогласио владиком Петра за свеца, кога је народ иначе таквим држао и за живота.³⁷ Школски учитељ Петар Ђирковић одмах је саставио свецу тропар и

³⁴ *Антилојција српских народних јуначких ђесам*. Приредио Војислав Ђурић. Београд: Српска књижевна задруга, 1954. (прво издање).

³⁵ Срета Ј. Стојковић. *Лазарица или Бој на Косову, народна ђеопеја у 24 ђесме, из народних ђесам и њихових одломака*. 2. попуњено изд. Коло 15, књ. 101. Београд: Српска књижевна задруга, 1906.

³⁶ Вук Стеф. Караџић. *Црна Гора и Бока Которска*. Коло 24, књ. 161. Београд: Српска књижевна задруга, 1922.

³⁷ Љубомир Стојановић. „Предговор преводничев“. Вук Стеф. Караџић. *Црна Гора и Бока Которска*. Коло 24, књ. 161. Београд: Српска књижевна задруга, 1922, III.

кондак.³⁸ Скупио се васколики свет на Цетињу. Неканонско посвећивање наишло је на жестока противљења руског двора и цркве. Ни карловачки митрополит Стефан Стратимировић није штедео критике и сумњао је да је удела у томе имао и „прокажени“ Вук Караџић.³⁹ Вук је имао намеру да презими на Цетињу, али се разболео, па је сишао у Далмацију, боравио је у Дубровнику, Трсту, Боки Которској, па је опет у пролеће 1835. био у Црној Гори. С тог путовања, убрзо је саставио књигу на српском језику, коју је повереник српске владе у Бечу, Вилхелм Хопе, превео на немачки језик и први пут је објављена у Котовој књижици у Штутгарту 1837.⁴⁰ Хтео је Вук да књигу штампа исте године и на српском језику, али је одустао, ваљда стога што владика Његош није био задовољан сувише реалистичким приказом Црне Горе. Вук Караџић је описао црногорски Сенат. Он пише да се у Сенат улази на двоја врата. На једна улазе стока и магарци, а на друга сенатори. Ђорђе, Његошев брат, због тога није хтео да се пољуби са Вуком у Трсту. Пошто Вук упита за разлог, Ђорђе рече да за владичиног магарца нико није знао, а сада је, захваљујући њему, познат у читавој Европи, те прекори Вука зар немаше што лепше да помене од магарца? Додаде још да није сакат само у ногу, већ и у мозак, те запрети да ће му у Црној Гори, ако дође још који пут, и другу ногу сломити. И заиста, када је Вук 1852. пошао са кнезом Данилом Петровићем у Црну Гору, он се побојао Ђорђа, па се пожалио Данилу. На то овај

³⁸ Вук Врчевић. *Живот Петра II Пејровића Његиша*. Београд: Српска књижевна задруга, 2003, 65.

³⁹ Голуб Добрашчиновић. „Вук и Црна Гора“. „О Црној Гори, разни списи“. СДВК. Књ. XVIII, Београд: Просвета, 1972, 974.

⁴⁰ *Montenegro und die Montenegriner ein Beitrag zur Kenntniss der europäischen Türkei und des serbischen Volkers*. Stuttgart und Tübingen, Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 1837.

стане да га куражи, али је Вук ипак потражио јемство за безбедност.⁴¹ Дакле, након 85 година, у Колу Српске књижевне задруге појавио се први превод књиге са немачког језика, јер се српски оригинал, нажалост, изгубио. Преводац Љубомир Стојановић особито се трудио да тексту поврати својства Вуковог језика и стила која су изостала у немачком преводу. Књизи је додат и чланак о Боки Которској који је Вук објавио у *Ковчежићу* 1849. године.⁴² Напослетку, преводац и приређивач књиге, закључује да је, осим историје Црне Горе која је састављена према народним песама и предањима, све остало изворно и непосредно саопштено.⁴³

Две године раније (1920), Српска књижевна задруга је дала идеју за подизање споменика Вуку Караџићу, као што је подигла 1914. године Доситеју Обрадовићу у Београду (рад Рудолфа Валдеца). Више година су, путем прилога, прикупљана средства за изградњу споменика који је поверен вајару Ђорђу Јовановићу. Тек је 1932. изливена фигура од бронзе и донета је из Прага у Београд 1933. године. Споменик је висок 7,25 метара, а откривен је 7. новембра 1937. године, поводом 150 година од рођења Вука Стефановића Караџића.⁴⁴ Пригодом споменика

⁴¹ Бранко Златковић. „Његош у анегдотама (од детињства до 1834)“. „Његош у своје време и данас“. 43. научни сасијанак *Славистика у Вукове дане*, Београд, 12–15. IX 2013. Београд: Међународни славистички центар, 2014, 254, 255.

⁴² Вук С. Караџић. *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*. I. Беч: Штампарија Јерменскога манастира, 1849, 27–42.

⁴³ Љубомир Стојановић. „Предговор преводачев“. Вук Стеф. Караџић. *Црна Гора и Бока Которска*. Коло 24, књ. 161. Београд: Српска књижевна задруга, 1922, V.

⁴⁴ https://sr.m.wikipedia.org/sr-ec/%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%92%D1%83%D0%BA%D1%83_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%9F%D0%B8%D1%9B%D1%83 (23. 9. 2022)

На крају књиге додао је опис сватовских обичаја и девојачких врачања у Срему које му је послала Милица Стојадиновић Српкиња. С обзиром на то да још отада није објављивано дело, које су обилато користили истраживачи, Српска књижевна задруга је у библиотеци Коло обновила књигу у духу приређивања из 1867, али су на крају књиге додати и чланци за које се претпоставља да би их Вук, иначе, заступио, јер органски припадају целини. Чланци су придружени из Вуковог списка *Географическо-сѣверно-сѣверна описанија Србије* (1827). У Поговору овом издању, који потписује Бранислав Миљковић, наглашава се, међутим, да остаје велики корпус етнографске грађе у *Ковчежићу, Црној Гори и Боки Кошорској*, те и у обимној преписци (I–XIII), чиме би требало још допунити Вуков етнографски опус.

Најпосле, у јубиларној 1987. години, када се светковала двестагодишњица од рођења, у Колу је објављена, до сада, последња књига Вука Караџића.⁵³ Пошто је претходно осветљен као путописац, историограф, биограф, етнограф и фолклорограф, приређивач књиге Милорад Ђурић се определио за естетички приступ. Репрезентативним избором чланака историографског, биографског и етнографског карактера настојао је да у најбољој светлости прикаже књижевне особености Вуковог приповедног стила, о чему је, између осталих, међу првима, писао Иво Андрић.⁵⁴

Према томе, о стогодишњици Вуковог рада у Колу Српске књижевне задруге знатна Вукова књига *Црна Гора*

⁵³ Вук Стефановић Караџић. *Описанија Србије. Изабрана књижевна проза*. Избор и напомене Милорад Ђурић. Коло LXXX, књ. 527. Београд: Српска књижевна задруга, 1987.

⁵⁴ Иво Андрић. „О Вуку као писцу. Говор приликом проглашења за редовног члана САНУ“. Београд, 24. јан. 1946. *Наша књижевност*, месечни часопис. Књ. 1, св. 2, фебруар 1946, 188–197.

и *Бока Кошорска* (1922) постала је, најзад, доступна читаоцима и у преводу на српски језик. Пригодама подизања споменика у Београду и стопедесетогодишњице од рођења (1937), Вук је у Колу осветљен као најзначајнији устанички хроничар и биограф (1932 и 1934). Затим, о 170-годишњици рођења (1957), у Колу се појавило друго, допуњено издање Вукове постхумно објављене књиге етнографског карактера, а поводом два века од рођења српски културни реформатор се, у Колу Српске књижевне задруге, сврстава међу родоначелнике и утемељиваче новије српске књижевности. Према томе, сагледавајући га у Колу превасходно као изворног ствараоца и аутора, Српска књижевна задруга је редакторску и антологичарску делатност Вука Стефановића Караџића, у области српског усменог стваралаштва, заступила у другим едицијама, употпуњујући тако Вуков целовитији опус.